

RETTIGHETSNETTVERK AGDER

2023-2025

Foto: Sigrid Thorbjørnsen

Utviklingscenter for
sykehjem og hjemmetjenester

AGDER (Vest)

Kristiansand
kommune

INNHOOLD

1. Sammendrag	3
2. Innledning og bakgrunn	4
3. Prosjektorganisering	5
4. Gjennomførte aktiviteter	7
Samlinger	7
Videosamtaler	11
5. CRPD – Aktuelle artikler	12
6. Måloppnåelse og effekt	13
7. Erfaringer og læring	14
8. Oppsummering	18
9. Vedlegg	19
Vedlegg 1: Statusrapport 2023	20
Vedlegg 2: Statusrapport 2024	22
Vedlegg 3: Eksempel på informasjon sendt til deltakere	24
Vedlegg 4: Presentasjon fra PAS konferanse i Tromsø	30
Vedlegg 5: Presentasjon fra SOR konferanse i Bergen	37

1. SAMMENDRAG

Rettighetsnettverk Agder er et regionalt læringsnettverk for personer med utviklingshemming, med mål om å styrke rettighetsforståelse, deltakelse og medvirkning i møte med helse- og omsorgstjenester. Prosjektet er initiert av Utviklingscenter for sykehjem og hjemmetjenester (USHT) Agder Vest, og har vært gjennomført i perioden 2023–2025 med støtte fra Bufdirs tilskuddsordning.

Gjennom fire fysiske samlinger, digitale samtaler og samarbeid med en rekke fagmiljøer har deltakerne fått innsikt i FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD), og mulighet til å uttrykke egne erfaringer og behov. Metoder som livsfortellingsarbeid, drama, gruppearbeid og presentasjoner har vært sentrale.

Prosjektet har bidratt til økt trygghet, forståelse og mestring hos deltakerne, og har skapt arenaer for erfaringsutveksling og kompetansespredning på tvers av kommuner. Erfaringene viser at rettighetsopplæring kan gjøres tilgjengelig og engasjerende, og har stor overføringsverdi til andre kommuner og målgrupper.

Foto: Sigrid Thorbjørnsen

2. INNLEDNING OG BAKGRUNN

Flere styrende dokumenter har de senere årene pekt på mangler og utfordringer i tjenestetilbudet til personer med utviklingshemming og deres familie^{1,2}. Rapporten etter det landsdekkende tilsynet i 2016 konkluderte også med at flere kommuner handlet i strid med lovverk, og det ble avdekket svært alvorlige forhold. I en nyere rapport ble det trukket frem at det er varierende kjennskap til menneskerettigheter i kommunen og det må jobbes systematisk med kompetanseheving om dette³. Det betyr at både ansatte og de som mottar tjenester har behov for økt praktisk og teoretisk forståelse for grunnleggende rettigheter.

Et annet viktig dokument i forarbeidene til prosjektet var den nasjonale veilederen "Gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming"⁴. Denne har som formål å bidra til at personer med utviklingshemming får leve gode liv i tråd med egne forutsetninger, ønsker og behov. Stortingsmelding 8 (2022-2023) gir også en god oppsummering av hvordan situasjonen er i dag for personer med utviklingshemming innenfor de ulike rettskapitlene som CRPD omhandler, og beskriver både utfordringer og innsatsområder⁵. Undertittelen på stortingsmeldingen gav også et passende utgangspunkt for nettverket; "Det handler om å bli sett og hørt".

Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester (USHT) har som ett av sine samfunnsoppdrag å bidra til kvalitetsutvikling i helse- og omsorgstjenestene til personer med utviklingshemming. Tradisjonelt har vi utviklet kompetanseheving til ansatte i kommunene, men denne gangen ønsket vi en bredere og mer direkte involvering av tjenestebrukere i kommunene. Det ble derfor søkt om tilskudd til et læringsnettverk for personer med utviklingshemming.

Målet med nettverket har vært å:

- Øke kunnskapen om CRPD blant personer med utviklingshemming.
- Skape en arena for erfaringsutveksling og praktisk rettighetsarbeid.
- Styrke deltakernes evne til å uttrykke egne behov og delta i samfunnsutforming.
- Bidra til kompetansespredning og holdningsendring i kommunale tjenester.

1) NOU 2016:17. (2017). På lik linje

2) Helsetilsynet. (2017). Det gjelder livet.

3) Norges institusjon for menneskerettigheter. (2021). Kommuner og menneskerettigheter.

4) Helsedirektoratet. (2021). Gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming.

5) Meld. St. 8 (2022-2023). Menneskerettar for personar med utviklingshemming: Det handler om å bli høyrte og sett.

3. PROSJEKTORGANISERING

PROSJEKTEIER OG MEDSØKER

Prosjektet ble initiert som et samarbeid mellom USHT Agder Vest (Kristiansand kommune) som prosjekteier og USHT Agder Øst (Grimstad kommune) som medsøker. Begge utviklingssentrene har ansvar for forankring, rekruttering, oppfølging og veiledning av kommunene i sine respektive nedslagsfelt. I tillegg ble søknaden forankret i kommunene Flekkefjord, Vennesla og Lillesand.

PROSJEKTGRUPPE

Det ble etablert en bredt sammensatt prosjektgruppe med aktører som hadde aktuell kunnskap og erfaring for prosjektet. Prosjektgruppen har vært en verdifull samarbeidspartner i planlegging, kvalitetssikring, veiledning og evaluering av nettverket. Det ble avholdt 5 møter gjennom prosjektperioden, og i praksis har gruppen fungert som styringsgruppe for prosjektet.

- USHT Agder Vest v/ Stian Brødsjø (prosjektleder), Karl Kristian Langeland (prosjektleder) og Azra Ademovik Avila (prosjektmedarbeider)
- USHT Agder Øst v/ Ingunn Meyer Norschau (prosjektmedarbeider)
- Flekkefjord kommune v/ Helene Valand
- Vennesla kommune v/ Åse Bårdsen
- Lillesand kommune v/ Ingunn Githmark
- Sandefjord kommune v/ Magnus Vindstad Ilebrekke
- Universitetet i Agder v/ Aleksander Hals-Lydersen
- Lillesand videregående skole v/ Trine Martine Torwig
- OsloMet v/ Britt-Evy Westergård
- VID vitenskapelige høyskole v/ Anna Chalachanová
- Stiftelsen SOR v/ Linn Slette
- NAKU v/ Kim Berge
- CP-foreningen Agder v/ Monica Myhre
- Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU) Agder v/ Monika Andersen

PROSJEKTLEDER FRA MÅLGRUPPEN

Medvirkning er viktig i alle prosjekter, og spesielt i et prosjekt som dette. Det handler om å delta på lik linje og med samme muligheter. Det ble derfor rekruttert en person med erfaringskompetanse som prosjektleder. Dette har vært avgjørende for å lykkes med prosjektet, i både planlegging, gjennomføring og evaluering.

SAMARBEIDSPARTNERE

Prosjektet har samarbeidet med en rekke aktører som har bidratt med faglig innhold, metodeutvikling og formidling på de fire samlingene i nettverket.

- Kilden Dialog v/ Elisabeth Lindland og Kristiansand Katedralskole Gimle (KKG) v/ Mette Midling-Jenssen: utviklet og gjennomførte undervisningsopplegg med bruk av drama og teaterlek på samling 1 og 2.
- Drammen kommune v/ Marianne Giseth og Øvre Eiker kommune v/Hege Kylland og Evelyn Skalstad: bidro og delte sin kompetanse om livsfortellingsarbeid på den første samlingen. Hege deltok også med en repetisjonsundervisning på samling 4.
- VID v/ Inger Marie Lid og Ingrid Jacobsen: delte erfaringer fra høyere utdanning for personer med utviklingshemming og snakket om rett til utdanning på samling 2.
- Lillesand VGS v/ Kristine Dahl Danielsen og Tirill Gulbrandsen Holter: deltok i planlegging og gjennomføring av workshop og metoder for gruppearbeid på samling 3.
- Sound of Happiness v/ Elin Kirkhus Thieu og Per Christian Garseg: deltok i planlegging og gjennomføring av rollespill på samling 3.
- Universitetet i Agder v/ studenter fra vernepleierutdanningen: deltok som observatører og delte verdifulle innspill til evaluering av den første samlingen.

INVOLVERING AV KOMMUNER

De totalt 16 deltakerne i nettverket ble rekruttert fra 8 kommuner i Agder: Flekkefjord, Farsund, Kristiansand, Vennesla, Grimstad, Lillesand, Arendal og Risør. Kommunene har også stilt med ansatte som ledsagere, og flere har deltatt som observatører og bidragsyttere på samlinger. Vi erfarte at involvering av ansatte eller nærpå personer fra de ulike kommunene var spesielt viktig, for å sikre en kobling mellom teori fra samlinger og oppfølging i hverdagen for den enkelte deltaker i etterkant.

4. GJENNOMFØRTE AKTIVITETER

Samlinger

I løpet av prosjektperioden er det gjennomført fire fysiske samlinger, fra lunsj til lunsj med overnatting. Vi arrangerte alle fire samlinger med de samme deltakerne, slik at vi kunne legge forholdene best mulig til rette for naturlig progresjon over tid. Først og fremst ønsket vi at deltakerne skulle oppleve nettverket som en trygg læringsarena, noe som gjerne utvikles over tid. På samling 2 og 3 begynte vi å introdusere oppgaver hvor deltakerne selv formidlet sine tanker og refleksjoner. På den siste samlingen arrangerte vi en større konferanse hvor deltakerne delte egne erfaringer fra scenen.

- Samling 1: Scandic Bystranda Kristiansand - 30.11.23 – 01.12.23

Tema: Livsfortellingsarbeid

Livsfortellingsarbeid handler om å støtte mennesker i å fortelle det de selv mener er viktig fra eget liv, om fortid, nåtid og fremtid. I nettverket har vi hentet inspirasjon fra boken til Westergård ⁶, og undervisningen ble gjennomført av ansatte tilknyttet prosjektarbeid om livsfortellinger i Drammen kommune ⁷. Livsfortellingsarbeid er både en metode for personlig utvikling og et verktøy for rettighetsarbeid. Når mennesker får mulighet til å dele sin historie, styrkes deres stemme og posisjon i møte med tjenestene og samfunnet I nettverket har deltakerne jobbet med sine livsfortellinger sammen med ledsagere, samtalevenner og prosjektmedarbeidere.

- Samling 2 – Dyreparken hotell – 22.04.24 – 23.04.25

Tema: Rettigheter, drama og teaterlek

Vår erfaring er at læring skjer aller best gjennom aktivitet, og aktiv deltakelse. Vi valgte derfor å gjennomføre rettighetsopplæring på samling 2 primært som aktiviteter og samspill, og lente oss på erfarne instruktører fra Kilden dialog og Kristiansand katedralskole Gimle. I tillegg fikk vi høre om utdanningstilbudet som nettopp ble gjennomført på VID ⁸, og snakket om rett til utdanning.

6) Westergård, B-E. (2021). Livsfortellinger: Å fortelle fra eget liv med hjelp fra en samtalevenn.

7) NAKU. (2021). Livsfortellingsarbeid: Eksempel. <https://naku.no/kunnskapsbanken/livsfortellingsarbeid-eksempel>

8) NAKU. (2025). 7 studenter fullfører høyere utdanning i pilotprosjekt. <https://naku.no/aktivitet/7-studenter-fullf%C3%B8rer-h%C3%B8yere-utdanning-i-pilotprosjekt>

- Samling 3 – Rosfjord Strandhotell Lyngdal – 15.10.24 – 16.10.24

Tema: Formidling og selvbevissthet

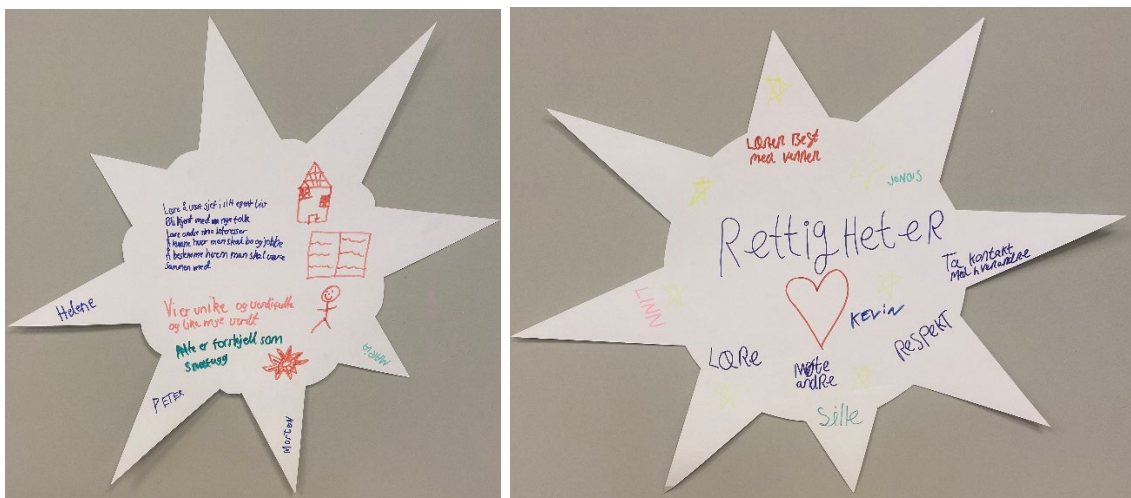
Samlingen ble planlagt og gjennomført i samarbeid med lærere fra Lillesand videregående skole og instruktører fra Sound of Happiness. På dag 1 ble det gjennomført gruppearbeid med fem forskjellige poster, og på dag 2 gjennomførte alle deltakere en presentasjon de hadde forberedt foran resten av gruppa.

Post 1: Hva er viktig for meg?

På denne posten skulle deltakerne forberede og øve på presentasjon de hadde forberedt hjemme, med utgangspunkt i tema «hva er viktig for meg». Presentasjonen ble gjennomført foran de andre deltakerne slutten av samlingen dag 2. Samtidig gjorde vi opptak til en film om rettighetsnettverk Agder⁹.

Post 2: Hvorfor er jeg her?

På denne posten lagde deltakerne plakater for å bli mer bevisst egen deltakelse i nettverket. Det ble gjennomført en gruppeprosess hvor det først skulle planlegges hva som skulle være med og hvordan plakaten skulle se ut. Under er to eksempler.

Plakater: Hvorfor er jeg her?

Post 3: Hva er mine drømmer?

På denne posten skulle deltakerne lage en plakat som symboliserte egne drømmer for fremtiden. Plakaten ble laget med utklipp av tekst og bilder fra ukeblader, og noen valgte å skrive egen tekst til bildene. Eksempel øverst på neste side.

9) Film om rettighetsnettverk Agder. Produsert av BlackBee. [Rettighetsnettverk Agder on Vimeo](#)

Plakat: Hva er mine drømmer?

Post 4: Hva er mine egenskaper?

På denne posten brukte vi laminerte ark med ulike personlige egenskaper (bilde under). Oppgaven gikk ut på å bevisstgjøre og snakke om personlige egenskaper. Både sterke egenskaper hos den enkelte og egenskaper man ønsker å utvikle.

Foto: Sigrid Thorbjørnsen

Post 5: Rollespill – dilemma og valg

Oppgaven på denne posten handlet om bevisstgjøring av valg på ulike tidspunkt i et rollespill. Rollespillet ble først spilt ut av instruktører, som deretter byttet plass med deltakere på ulike steder i rollespillet.

- Samling 4 – Scandic Bystranda Kristiansand – 31.03.25 – 01.04.25

Tema: Planlegging og gjennomføring av CRPD-konferanse

Å gjennomføre en konferanse ble tidlig et mål for deltakerne i nettverket. Det å stå på en scene er virkelig mestring i praksis, og respons fra publikum forsterker mestringsopplevelsen. For å gjøre det tryggest mulig valgte vi å gjennomføre det som en panelsamtale, hvor 4-5 deltakere var samtidig på scenen. Her snakket de om erfaringer i nettverket, og delte meninger og refleksjoner. Vi valgte også å bruke god tid på forberedelser sammen den første dagen, med tilstrekkelig tid til pauseprat og avslappende aktiviteter. I tillegg til forberedelse av konferanse hadde vi en økt med repetisjon på livsfortellingsarbeid. Selve konferansen samlet over 200 deltakere fra kommuner i Agder, med hovedvekt av ledere. Programmet for konferansen ligger som bilde under.

CRPD KONFERANSE
Scandic Bystranda – 1. april 2025

Registrering og kaffe fra 09:00

09:30 Velkommen og introduksjon til dagen
 Åpning av konferansen v/ Arne Thomassen, fylkesordfører
 Musikalsk innslag – Sound of Happiness

09:45 CRPD, hva så?
 v/ Kim Berge, NAKU (Pause 10:15-10:30)

10:30 Livsfortellinger
 v/ Britt-Evy Westergård, Oslo Met og Peter, deltaker i rettighetsnettverket

11:30 Lunsj

12:30 Musikalsk innslag – Sound of Happiness

12:35 Snakk så jeg forstår, URO lettomrus.no
 v/ Camilla, Erik og Lise, URO

13:00 Panelsamtale med deltakere fra rettighetsnettverket

13:15 Universitetet i Agder – erfaringer og muligheter
 v/ Aleksander Hals-Lydersen, UIA og Lise og KK, deltakere i rettighetsnettverket
 (Pause 13:40-14:00)

14:00 Spor – Mestring, toleranse og inkludering
 v/ Elisabeth Lindland, Kilden dialog og Mette Midling-Jenssen, KKG

14:20 Panelsamtale med deltakere fra rettighetsnettverket

14:50 Avslutning og vel hjem, ferdig 15:00

Videosamtaler

Videosamtaler har vært en sentral del av prosjektet. Samtalene ble gjennomført med alle deltakere i forkant av hver samling, som en forberedelse og for å skape trygghet. Samtalene ble brukt til å gå gjennom program, avklare forventninger og sikre at informasjonen var forstått. I tillegg ble samtalene brukt til å evaluere tidligere samlinger og kartlegge læringseffekt.

- Samtale 1: gjennomført i oktober og november 2023
- Samtale 2: gjennomført i mars 2024
- Samtale 3: gjennomført i september 2024
- Samtale 4: gjennomført i desember 2024
- Samtale 5: gjennomført i februar og mars 2025
- Samtale 6: gjennomføres i oktober og november 2025

5. CRPD – AKTUELLE ARTIKLER

Prosjektet har hatt som mål å gjøre CRPD kjent og relevant for deltakerne i nettverket. Gjennom samlinger, samtaler og praktiske øvelser har vi vært innom flere sentrale artikler i konvensjonen. Deltakerne har fått innsikt i egne rettigheter og utviklet en mestringstro til å uttrykke denne forståelsen i egen hverdag.

- Artikkel 19 – Retten til et selvstendig liv og inkludering i samfunnet

Deltakerne har fått støtte til å uttrykke egne ønsker og behov, og har deltatt aktivt i planlegging og gjennomføring av samlinger. Livsfortellingsarbeid har bidratt til å styrke identitet og selvbestemmelse.

- Artikkel 21 – Ytringsfrihet og tilgang til informasjon

Gjennom presentasjoner, panelsamtaler og filmopptak har deltakerne fått mulighet til å formidle egne erfaringer. Tilrettelagt informasjon og visuell støtte har vært sentralt i alle samlinger.

- Artikkel 24 – Utdanning

Samarbeid med VID og Universitetet i Agder har gitt deltakerne innblikk i utdanningstilbud og rettigheter knyttet til læring. Samlingene har inkludert undervisning og praktiske øvelser som fremmer læring.

- Artikkel 29 – Deltakelse i det politiske og offentlige liv

Deltakerne har reflektert over hvordan de kan påvirke beslutninger i egen kommune. Spørsmål som "Hva ville du gjort hvis du bestemte i kommunen?" ble brukt aktivt i forberedelse til konferansen. I tillegg var både politisk og administrativ ledelse fra kommuner i Agder representert på konferansen.

6. MÅLOPPNÅELSE OG EFFEKT

HOVEDMÅL

Prosjektets hovedmål har vært å bedre levekårene til personer med utviklingshemming ved at de får helse- og omsorgstjenester som bygger på de grunnleggende prinsippene i FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD). Gjennom prosjektet har deltakerne fått økt kunnskap om egne rettigheter, og styrket evne til å uttrykke egne behov. Den personlige utviklingen hos enkelt deltakere rapporteres både av deltakerne selv og er rapportert fra nærpåersoner. Flere deltakere har gått fra å være stille observatører til å holde egne presentasjoner, delta i panelsamtaler og bidra aktivt i gjennomføring av konferanse.

På systemnivå har vi lagt et godt grunnlag for å jobbe strukturert inn mot beslutningstakere, og flere av deltakerne har holdt presentasjoner i egen kommune. I tillegg var CRPD-konferansen en god arena for påvirkning, siden både administrativ og politisk ledelse fra kommuner var representert. Det gjenstår fortsatt en jobb før prinsipper fra konvensjon er gjeldende og godt innarbeidet for alle som mottar tjenester regionalt, men vi tør å påstå at vi har påvirket holdninger og inspirert til endring på flere nivå.

DELMÅL OG OPPNÅELSE

- Økt kunnskap om CRPD for deltakerne i nettverket
Deltakerne har gjennom undervisning, samtaler og praktiske øvelser fått innsikt i hva CRPD innebærer, og hvordan rettighetene gjelder for dem. Flere har uttrykt at de tenker annerledes om egne muligheter og rettigheter etter å ha deltatt.
- Økt forståelse for praktisk betydning av CRPD
Gjennom livsfortellingsarbeid, rollespill og konferanseforberedelser har deltakerne fått konkret erfaring med hvordan rettigheter kan forstås i hverdagen og i møte med offentlige helse- og omsorgstjenester.
- Arena for erfarings- og meningsutveksling på tvers av kommuner
Nettverket har samlet deltakere fra åtte kommuner i Agder. Samlingene har lagt til rette for dialog, refleksjon og deling av erfaringer – både mellom deltakere og med ansatte og samarbeidspartnere.

- Etablering av nettverk, relasjoner og samhold

Gjennom fysiske samlinger, videosamtaler og sosialt fellesskap har det utviklet seg sterke relasjoner mellom deltakerne. Flere har uttrykt at de har fått nye venner og føler seg tryggere i gruppesammenhenger.

- Økt forståelse for tilrettelagte gruppeprosesser

I prosjektet har vi erfart hvordan tilpasset informasjon, visuell støtte og individuell veiledning kan gjøre komplekse temaer mer tilgjengelige. Vi erfarte også at gruppeprosesser har en større sosial verdi. Flere av deltakerne ønsket enda mer tid til å prate med andre, og i evaluering i etterkant av samlingene så var det gruppearbeider som deltakerne husket best. Dette gir verdifull innsikt for utvikling av fremtidige prosjekter.

- Erfaringer oppsummert i veileder

Erfaringer fra nettverket oppsummeres i denne rapporten og deles med kommuner regionalt og nasjonalt. Det ble vurdert å ikke lage en egen veileder i etterkant av prosjektet, siden deltakere fra vårt nettverk har delt sine erfaringer i et nasjonalt CRPD nettverk. Det nasjonale nettverket har som mål å utvikle en slik veileder for kommuner.

7. ERFARINGER OG LÆRING

Prosjektet har gitt verdifulle erfaringer både for deltakerne, ledsagere, samarbeidspartnere og prosjektansatte. Gjennom fire samlinger og omfattende forberedelser har vi fått innsikt i hva som skal til for å skape trygge, meningsfulle og inkluderende læringsarenaer. I dette avsnittet vil vi oppsummere noen av våre erfaringer.

VIDEOSAMTALER I FORKANT AV SAMLINGER

Videosamtaler i forkant av samlingene har vært avgjørende for å skape trygghet og forutsigbarhet for deltakerne. Deltakerne har fått mulighet til å stille spørsmål, forberede og bli kjent med innholdet på samlinger, og ikke minst bli kjent med ansatte i prosjektet i forkant av de fysiske samlingene. Bruk av video bidro også til at det var lettere å fange opp usikkerhet og misforståelser, eller om det som ble kommunisert ble forstått.

Tips: Send ut informasjon og gjennomfør en samtale hvor dere prater gjennom informasjonen og eventuelle punkter som skal forberedes.

INFORMASJON OG MÅL

Vi sendte ut lettlest informasjon om program og forberedelser i forkant av hver samling, og vi gikk gjennom informasjonen i videosamtaler i forkant. På de første to samlingene erfarte vi at det var behov for å være enda tydeligere på mål. Både overordnet og til hver enkelt post på programmet. Spørsmål som «hvorfor gjør vi egentlig dette?», eller «hvilken plass har dette i en større sammenheng?» ble innarbeidet i oppleggene på samling 3 med god erfaring.

Tips: Sett mål for hver økt, og vis hvordan dette passer inn i forhold til et overordnet mål.

LOKALER

Lokaler som er store nok og godt tilrettelagt er meget viktig for læringsmiljø. I tillegg må lokaler være tilpasset den aktiviteten som planlegges. På den første samlingen i nettverket erfarte vi at møterommet ble for lite til 2 dagers aktivitet, og tok lærdom av det. Vi brukte derfor mer tid på befaringer eller fikk oversendt videopresentasjon av rom vi skulle benytte til de andre samlingene. Vi passet også på at det var tilstrekkelig med grupperom, slik at gruppen kunne deles opp i mindre grupper. Vi ønsket også å trekke ledsagere ut av gruppen i deler av programmet, og måtte da påse at vi kunne kjøre parallelle opplegg for ledsagere i andre rom.

Tips: Bruk GOD tid på befaring og valg av lokaler, og kommuniser tydelig ulike behov til hotellet.

SOSIALT FELLESKAP OG RELASJONSBYGGING

Vi erfarte tidlig verdien av å tilrettelegge for uformelle møter i løpet av dagene, og i ettertid ser vi at dette kunne vært enda tydeligere innarbeidet i planene. Samholdet i gruppa styrkes gjennom de uformelle møtepunktene, og gjennom interaksjon under felles måltider og i gruppeaktiviteter. Når samholdet styrkes så blir deltakerne tryggere. Vi erfarte at deltakere ble mer og mer aktive utover i samlingene og fra samling til samling. Flere deltakere har uttrykt at de har fått nye venner og at de føler seg tryggere til å snakke i forsamlinger. Samtidig erfarte vi også at noen ønsket enda mer tid til å bli kjent med flere.

Tips: Sett av nok tid til pauser og ikke undervurder verdien av de uformelle møtene i utvikling av program.

ENGASJERTE INSTRUKTØRER

I planleggingen av nettverket så var det viktig for oss å finne instruktører med erfaring fra undervisning for målgruppen. I tillegg var det viktig at instruktørene evnet å se og møte den

enkelte deltaker. På den måten la vi forholdene best mulig til rette for personlig utvikling og trygghet. For mange kan det være første gangen de deler noe personlig, eller første gangen de tar ordet i en forsamling. Da er det utrolig viktig at responsen er anerkjennende, engasjerende og respektfull.

Tips: Bruk god tid i utvelgelse av instruktører, og vektlegg mellommenneskelige egenskaper høyere enn teoretisk kunnskap.

LEDSAGERE

Når vi startet planlegging av nettverket og på de første samlingene så var vi usikre på hvordan vi skulle forholde oss til ledsagere i den praktiske gjennomføringen. Noen ledsagere var ansatte i kommuner, andre var familiemedlemmer, og noen deltok uten ledsager. Her erfarte vi at ledsagerne som involverte seg aktivt bidro sterkt til at innhold fra samlinger fikk en praktisk relevans. Gjennom nettverket ble de mer bevisst sin egen påvirkning og kunne tilrettelegge for økt læring mellom samlinger. Samtidig erfarte vi også at ledsagere kan ta for mye plass, slik at deltakere ikke deler like mye. Flere deltakere snakket friere når ledsagere ikke var til stede i samme rom, og noen snakket også mer. Det ble derfor viktig for oss å finne en balanse, og en kombinasjon av felles opplegg og delt opplegg fungerte ganske bra. Noen undervisninger ble gitt felles til alle, og i andre deler av programmet hadde ledsagere andre opplegg.

Tips: Gjennomfør forventningsavklaringer med både deltakere og ledsagere, og vær tydelig på hvilke forventninger som stilles til ledsagere underveis og i etterkant.

METODER OG LÆRING

Et av målene i nettverket var å teste ut ulike metoder for undervisning. Vi erfarte at metoder med aktiv involvering i samspill med andre fungerer godt i forhold til hukommelse og læring. Mange av deltakerne husket hva de tegnet på en av samlingene (Bilde på neste side), selv flere måneder etter samling. Samme erfarte vi med øvelser med ulike bevegelser og rollespill hvor deltakerne spilte en aktiv rolle. Presentasjoner som ble holdt for andre deltakere og foredrag på scene under konferanse ble også trukket frem i etterkant. Det teoretiske innholdet i undervisning glemmes relativt raskt etter samling, så utfordringen ble å skape læring gjennom de praktiske øvelsene.

Tips: Lag praktiske oppgaver med samspill mellom deltakere, som underbygger eller bygger videre på det teoretiske innholdet som blir presentert. Eks. undervisning om selvbestemmelse, med rollespill hvor deltakerne må ta valg og ulike konsekvenser spilles ut av instruktører.

Foto: Sigrid Thorbjørnsen

VIKTIGSTE LÆRINGSPUNKTER

- God forberedelse og forutsigbarhet gir trygghet for deltakere.
- God medvirkning skapes over tid, gjennom tilrettelegging og relasjonsbygging.
- Samarbeid med og involvering av ledsagere og nærpå personer er avgjørende.
- Det er mulig å jobbe med rettigheter på en tilgjengelig og engasjerende måte.

OVERFØRINGSVERDI OG VIDEREFØRING

Erfaringene fra rettighetsnettverket i Agder har stor overføringsverdi til andre kommuner. Det er mulig å skape inkluderende læringsarenaer der personer med utviklingshemming får styrket sin rettighetsforståelse og deltakelse. Metodene og strukturen kan tilpasses andre kontekster, og prosjektet har allerede inspirert fagmiljøer nasjonalt gjennom deltakelse på konferanser og webinarer.

Deltakere fra nettverket har også gitt innspill gjennom et nasjonalt CRPD nettverk, som skal utvikle en veileder for kommuner i hvordan man kan tilrettelegge rettighetsopplæring. Samtidig har vi fått innvilget tilskudd til et nytt treårig prosjekt. Hovedmålet er å øke deltakelse og innflytelse for personer med utviklingshemming i lokaldemokratier i kommuner på Agder, gjennom etablering av CRPD-nettverk. Her vil erfaringene fra prosjektet gi et godt grunnlag for å vurdere hvordan rettighetsopplæring kan integreres i ordinær tjenesteutvikling, for eksempel gjennom faste nettverk, opplæringsprogrammer eller samarbeid med lokale råd og utvalg.

8. OPPSUMMERING

Rettighetsarbeid og rettighetsopplæring handler om mer enn en forståelse av juridiske prinsipper. Det handler om å skape rom for at mennesker kan utvikle egne tanker og refleksjoner. Det handler om å støtte enkeltmennesker til å utfordre sitt eget miljø, og uttrykke egne behov og meninger. At de våger å si fra til sine nærmeste om hva de selv mener og tenker, ikke bare det de tror er forventet eller riktig.

Prosjektleder Karl Kristian (KK) uttrykte dette treffende: «*Jeg er redd for ordet nei*». Med frykt for andres respons blir det lett til en vane å ikke si fra, og over tid kan det bli enda vanskeligere. Nettverket har forsøkt å motvirke dette gjennom å bygge trygghet, fremme forståelse og styrke mestring.

Trygghet til å tenke at egen mening betyr noe.

Forståelse for når og hvordan meningen kan uttrykkes.

Mestring og kompetanse til å uttrykke seg i konkrete situasjoner.

Rettighetsopplæring blir på denne måten mer enn kunnskap om egne rettigheter. Det blir en prosess som gir den enkelte mot til å utfordre egen hverdag og stille spørsmål ved det som andre har bestemt.

9. VEDLEGG

- Vedlegg 1: Statusrapport CRPD 2023
- Vedlegg 2: Statusrapport CRPD 2024
- Vedlegg 3: Eksempel på informasjonsskriv til deltakere før samling
- Vedlegg 4: Prosjektpresentasjon PAS konferanse Tromsø
- Vedlegg 5: Prosjektpresentasjon SOR konferanse Bergen

- Film fra nettverket: <https://vimeo.com/1024092112>

Foto: Sigrud Thorbjørnsen

Vedlegg 1: Statusrapport 2023

Prosjektet har opprettet en prosjektgruppe for planlegging, innspill, veiledning og evaluering av CRPD nettverket. Prosjektgruppen fungerer i praksis også som styringsgruppe for prosjektet, siden alle kommuner som var samarbeidspartnere i søknad er representert i prosjektgruppen. Det ble også ansatt en prosjektleder fra målgruppen. Prosjektgruppen har hatt 2 møter i 2023, og per 01.01.24 er følgende representert:

- USHT Agder vest / Kristiansand kommune
- USHT Agder øst / Grimstad kommune
- Flekkefjord kommune
- Vennesla kommune
- Lillesand kommune
- Sandefjord kommune
- Lillesand videregående skole
- Oslo MET
- VID
- Universitetet i Agder
- Stiftelsen SOR
- NAKU
- CP foreningen Agder
- NFU Agder

Det ble i oppstarten brukt mye tid på rekruttering av deltakere til nettverket. Det viste seg å være mer utfordrende enn antatt å nå frem til målgruppen, siden informasjonen må gjennom flere ledd før den kommer helt frem. Det underbygger og bekrefter på mange måter behovet for et slikt nettverk, siden avgjørelser om deltakelse indirekte blir tatt over hodet på personer med utviklingshemming. Totalt var det 16 søkere til nettverket, og alle 16 fikk plass. Nettverket har deltakere fra totalt 8 kommuner i Agder; Flekkefjord, Farsund, Kristiansand, Vennesla, Grimstad, Lillesand, Arendal og Risør.

Det lave søkertallet førte også til at vi valgte å utsette ett av prosjektets planlagte tiltak med å arrangere lokale samlinger for flere deltakere i 2023. Dersom det hadde vært et større antall søkere enn plasser, så ville det vært mer gjennomførbart å invitere disse til en lokal samling. Interessen for nettverket har vært stadig økende, noe som gjør det enklere å nå frem til ytterligere deltakere fra målgruppen i 2024 og 2025.

I forkant av første samling i nettverket ble det gjennomført videosamtaler med alle deltakere og ledsagere. Det bidro til at trykgheten i gruppa var relativt godt etablert når vi møttes for første

gang på Scandic hotell Bystranda i Kristiansand 30.nov til 1. des 2023. På samlingen deltok alle 16 deltakerne, 12 ledsagere, prosjektleder og medprosjektleder, medhjelpere, observatører og 3 studenter fra vernepleiestudiet på UIA Grimstad. Tema for samlingen var livsfortellingsarbeid. Vi etablerte samarbeid med Drammen- og Øvre Eiker kommune, som tilpasset og gjennomførte undervisningopplegg basert på sitt pilotprosjekt om livsfortellingsarbeid. Det har vært et viktig mål for prosjektet å innhente kompetanse og erfaringer fra andre steder i landet, slik at vi bidrar til å bygge enda større nettverk på tvers. I tillegg gir det gode tiltak et større nedslagsfelt. Samlingen ble godt dokumentert og omtalt i artikkel skrevet av NAKU. Evaluering i etterkant var også meget bra, fra deltakere, ledsagere og prosjektmedhjelpere/forelesere.

Prosjektet har i 2023 planlagt mye av innholdet til samling 2 i april 2024. Den gjennomføres i samarbeid med Kilden dialog og Kristiansand katedralskole Gimle, som har erfaring fra blant annet SPOR forestillingen som ble vist på NRK. Målet er å benytte drama og formidling som metode for økt læring. Rettighetsarbeid og økt deltakelse i eget liv krever mer enn bare teoretisk kunnskap for den enkelte, man må også kunne formidle egne behov og ønsker. I tillegg har vi etablert et samarbeid med VID som har gjennomført høgskoleutdanning for personer med utviklingshemming. De vil dele sine erfaringer og skal gjennomføre undervisning om menneskerettigheter på samlingen.

Vedlegg 2: Statusrapport 2024

Prosjektet har som nevnt i rapporten for 2023 opprettet en prosjektgruppe for planlegging, innspill, veiledning og evaluering av CRPD nettverket. Prosjektgruppen fungerer i praksis også som styringsgruppe for prosjektet, siden alle kommuner som var samarbeidspartnere i søknad er representert i prosjektgruppen. Prosjektgruppen har hatt 2 møter i 2024, og per 01.01.25 er følgende representert:

- USHT Agder vest / Kristiansand kommune
- USHT Agder øst / Grimstad kommune
- Flekkefjord kommune
- Vennesla kommune
- Lillesand kommune
- Sandefjord kommune
- Lillesand videregående skole
- Oslo MET
- VID
- Universitetet i Agder
- Stiftelsen SOR
- NAKU
- CP foreningen Agder
- NFU Agder

Vi har i 2024 bygget videre på gode erfaringer fra 2023. I forkant av samlinger har vi gjennomført videosamtaler med alle deltakere og ledsagere. Det har fungert både som en forberedelse til ny samling og som en evaluering av metoder og innhold fra forrige samling. Vi ser at det er en merkbar utvikling når det gjelder trygghet i gruppa, og det er flere deltakere som utfordrer seg selv på samlinger. Det handler ikke kun om at vi bruker tid i forkant, men tilbakemeldinger underbygger at det bidrar. Videosamtaler ble gjennomført i februar og mars, og i august og september. I tillegg ble det laget informasjonsskriv til hver av samlingene som ble sendt ut til deltakere og ledsagere i forkant av samlinger. Samme informasjon ble delt med alle som er tilknyttet prosjektet.

Den første samlingen i 2024 ble avholdt i Dyreparken hotell 22. – 23. april 2024. På denne samlingen deltok alle 16 deltakerne, 11 ledsagere, prosjektledere, medhjelpere og en observatør fra Sandefjord kommune. Vi har valgt en inkluderende tilnærming til å dele erfaringer, så flere har fått mulighet til å delta i ulike deler av nettverket. Tema for samlingen var rettigheter, drama og teaterlek. Til samlingen etablerte vi et samarbeid med VID, Kilden dialog og Kristiansand

Katedralskole Gimle (KKG). VID delte erfaringer fra sitt utdanningstilbud for mennesker med utviklingshemming. Kilden Dialog og KKG bygget sitt opplegg på erfaringer fra forestillinger som er gjennomført over flere år. Metoder vi brukte var en kombinasjon av klasseromsundervisning og praktiske oppgaver.

Den andre samlingen i 2024 ble avholdt på Rosfjord Strandhotel i Lyngdal, 15. – 16. oktober. En av deltakerne valgte å ikke delta på samlingen, så totalt var det 15 deltakere, 12 ledsagere, medhjelpere, prosjektledere og samarbeidspartnere. Tema for samlingen var formidling og bevisstgjøring av ferdigheter, egenskaper og rettigheter i praksis. Vi samarbeidet med spesialpedagoger fra Lillesand videregående skole, som brukte sine erfaringer fra undervisning og aktivitet. Metoden vi brukte på samling var gruppearbeid. På den siste dagen av samlingen så holdt hver av deltakerne en presentasjon de hadde forberedt og planlagt selv. Noen valgte å dele fra sin livsfortelling og andre snakket om «hva er viktig for meg?». På denne samlingen tok vi også opptak til en film som vil bli brukt som en interessevekker for hva vi jobber med i nettverket.

Evaluering i etterkant av begge samlinger har vært veldig gode. Det har blitt tydelig for oss at gode forberedelser og økt trygghet i gruppa bidrar til gode mestringsøyeblikk. Tilbakemeldinger har vært meget bra fra både deltakere, ledsagere, prosjektmedhjelpere og samarbeidspartnere. Det har fra begynnelsen vært et viktig mål for prosjektet å innhente kompetanse og erfaringer fra andre steder i landet, slik at vi også bidrar til å nettverk og kompetanse på tvers. Det bidrar også til at vårt arbeid blir mer kjent, og åpner dører. Vi har delt erfaringer på nasjonale webinar, og vi har snakket om prosjektet på en nasjonal PAS konferanse i Tromsø. Sammen med deltakere fra nettverket har vi holdt foredrag om nettverket for ansatte i kommuner, og deltakere fra nettverket har holdt foredrag med bistand fra ledsagere om det samme.

Gjennom høsten har vi også planlagt ferdig samlingen som skal være våren 2025. Det blir en todagers samling, men på den andre dagen gjennomfører vi en CRPD konferanse for kommunene i Agder. Deltakerne i nettverket vil være bidragsyttere både på og utenfor scenen. Bidragsyttere på programmet ellers er NAKU, Oslo Met, Universitetet i Agder, URO lettomrus.no, Kilden Dialog og Sound of Happiness. Med unntak av URO så har alle bidratt tidligere i nettverket på ulike måter. Til nå er det ca 150 påmeldte, og vi satser på at vi når målsetningen om 200 deltakere.

Vedlegg 3: Eksempel på informasjon sendt til deltakere

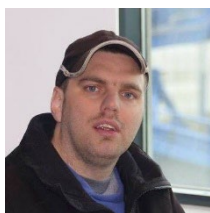
Vi ønsker deg hjertelig velkommen til samling 1 i rettighetsnettverket.

I dette dokumentet vil du finne informasjonen du trenger.

De neste sidene er delt inn i følgende tema:

1. Hva er rettigheter?
2. Hva skal vi lære om i rettighetsnettverket?
3. Hvem er deltakere i nettverket?
4. Hva står på programmet?
5. Hvem andre møter du på samling?
6. Hva er livsfortellingsarbeid?
7. Hva annet må jeg huske på?

Med vennlig hilsen

Karl Kristian (KK) Langeland

Prosjektleder

Stian Brødsjø

Prosjektleder

1. Hva er rettigheter?

I konvensjonen om rettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne står det om hva rettigheter er.

Konvensjon er en avtale mellom forskjellige land. Norge er ett av disse landene.

Menneskerettighetene gjelder derfor for alle som bor i Norge.

Punktene under er det som er viktig i konvensjonen:

- Alle mennesker har samme rettigheter og muligheter.
- Alle har krav på respekt.
- Alle har samme verdi.
- Alle har rett til å bestemme over livet sitt.
- Alle skal kunne være med på det de har lyst til i samfunnet.
- Ingen skal bli diskriminert.
- Samfunnet skal være tilgjengelig for alle.

2. Hva skal vi lære om i rettighetsnettverket?

- I nettverket lærer du om hva menneskerettigheter er.
- I nettverket lærer du å si fra om hva som er viktig for deg.
- I nettverket blir du kjent med andre deltakere fra hele Agder.
- I nettverket kan du påvirke det som blir bestemt i kommunen du bor.
- Vi skal ha det gøy sammen. Vi skal lære sammen. Vi skal jobbe sammen.

3. Hvem er deltakere i rettighetsnettverket?

Bilder og navn fjernet av personvernshensyn

4. Hva står på programmet?

Vi skal være på Scandic hotell Bystranda i Kristiansand.

Adressen er Østre Strandgate 74.

Parkering er tilgjengelig i parkeringskjeller på hotellet.

Torsdag 30.november:

10:00 Oppmøte og registrering

10:30 Velkommen, bli kjent og litt informasjon

12:00 Lunsj

13:00 Introduksjon om livsfortellinger

14:00 Film og spørsmål om livsfortellinger

15:00 Hva er samtalevenn

16:00 Fritid frem til middag – de som vil kan møtes i fellesområdet på hotellet

19:00 Middag

Fredag 1.desember:

08:00 Frokost

09:00 Oppsummering fra torsdag

«Du er sjefen»

Lage en plan

10:00 Måter å fortelle på

11:00 Måter å dele på

12:00 Lunsj

13:00 Takk for i dag!

5. Hvem andre møter du på samling?

Hege, Marianne og Evelyn skal holde undervisning om livsfortellingsarbeid.

De jobber til vanlig i Drammen kommune og Øvre Eiker kommune.

Der har de jobbet med livsfortellingsarbeid siden 2020.

Elisabeth skal hjelpe oss å bli bedre kjent med hverandre. Hun skal også være med på samling 2, hvor vi skal jobbe mer med teater som metode.

Elisabeth jobber til vanlig på Kilden dialog, som er et kompetansesenter for inkludering og samskapende kunst.

Hege

Marianne

Evelyn

Elisabeth

Vi har også med oss noen gode kolleger som skal hjelpe med gjennomføring.

I tillegg møter dere:

- 1 fotograf
- 1 som jobber i NAKU (nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming)
- 3 studenter som går på vernepleiestudiet i Grimstad

6. Hva er livsfortellingsarbeid?

Livsfortellingsarbeid er dine fortellinger om fortid, nåtid eller framtid.

Det er å skrive, snakke, ta opp film eller samle bilder i samarbeid med en samtalevenn du selv velger.

På samlingen får du en bok som heter **«Livsfortellinger. Å fortelle fra eget liv med hjelp fra en samtalevenn»**.

Boken viser hvordan du og samtalevennen kan gå fram. På samlingen snakker vi om boken.

7. Hva annet må/kan jeg huske på?

- Pakke med et ekstra skift med klær. Vi skal være innendørs, men det er kaldt hvis du vil gå en tur i byen etter kl. 16:00 på torsdag. Det er ikke kleskode til middagen. Det betyr at du selv bestemmer hva du vil ha på deg.
- Pakke med toalettsaker og hygieneartikler.
- Ta med badetøy hvis du vil kjøpe billett til badeland eller Spa som er ved siden av hotellet.
- Forberede oppgaven du fikk i samtalen med Stian:
«Fortelle om noe som er viktig for deg, til de andre i gruppa.»
- Samling 2 i nettverket er 22. april til 23. april 2024.
- Samling 3 i nettverket er 15. oktober til 16. oktober 2024.

Vedlegg 4: Presentasjon fra PAS konferanse i Tromsø

1

2

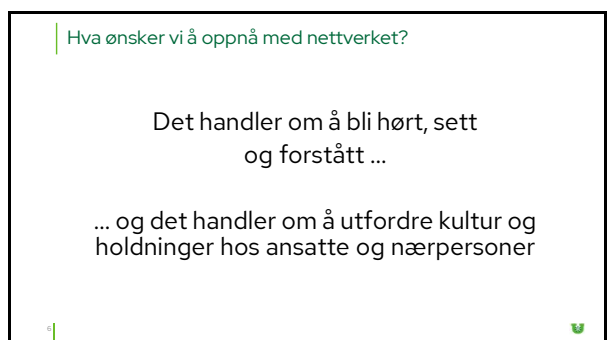
3

4

5

6

7

8

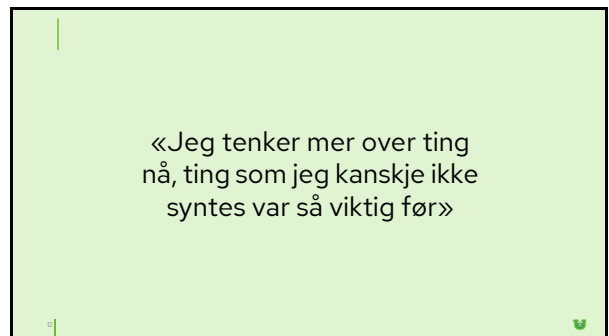
9

10

11

12

13

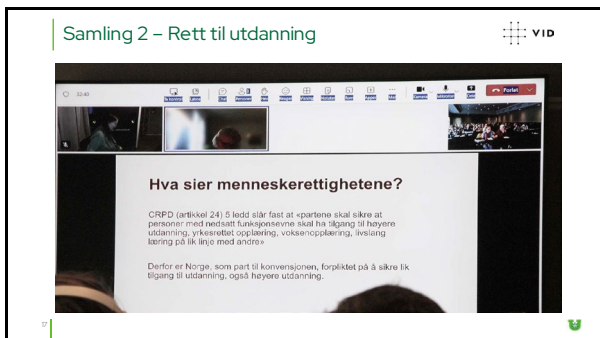
14

15

16

17

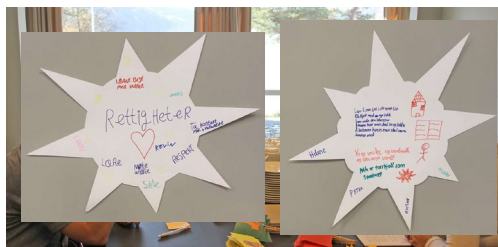
18

Samling 3 – Hva er mine egenskaper

19

Samling 3 – Hvorfor er vi her?

20

Samling 3 – Forberedelse av presentasjon

21

Samling 3 – Rollespill

22

Samling 3 – Samarbeid og bygging av tårn

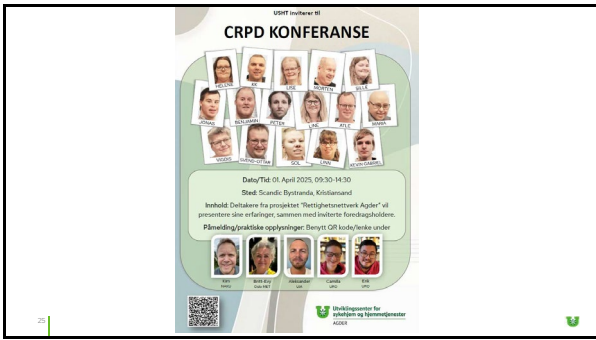

23

Samling 3 – Presentasjoner

24

25

26

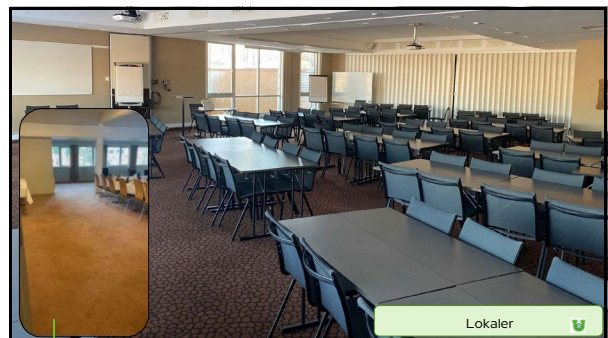
27

28

29

30

31

32

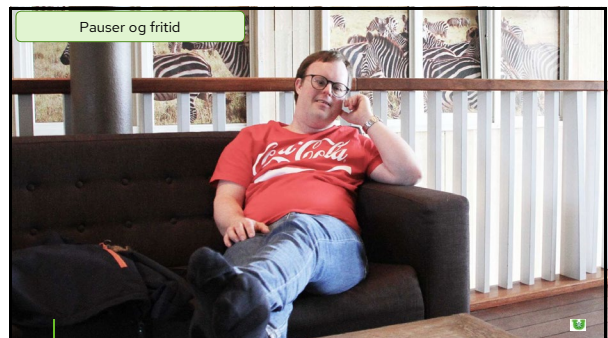
33

34

35

36

37

38

39

40

Vedlegg 5: Presentasjon fra SOR konferanse i Bergen

1

2

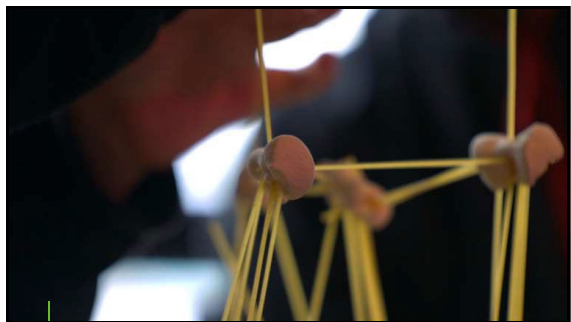
3

4

5

6

Hva ønsker vi å oppnå med nettverket?

Det handler om å bli hørt, sett og forstått ...

... og det handler om å utfordre kultur, forventninger og holdninger hos ansatte og nærpersoner

7

8

«Det gjør vondt å bli overkjørt»

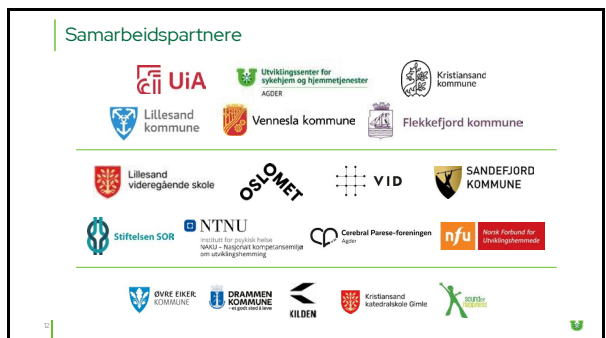
9

10

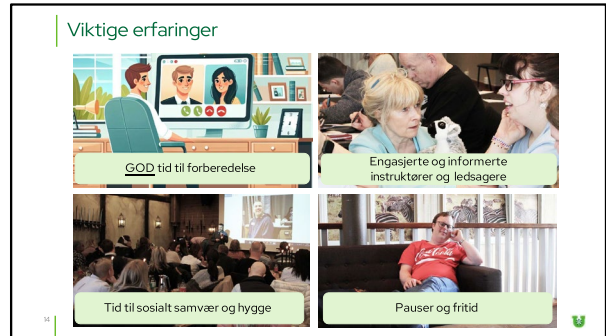
11

12

13

14

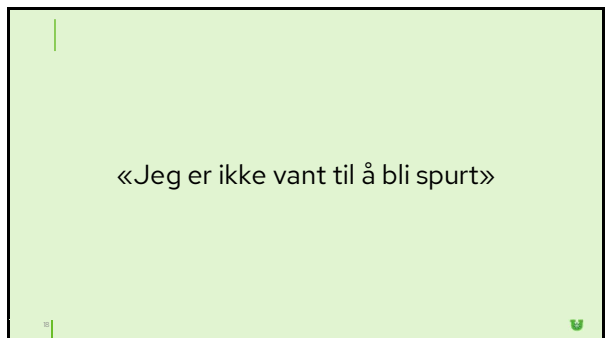
15

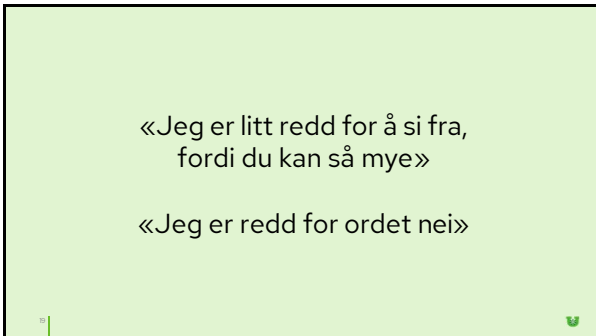
16

17

18

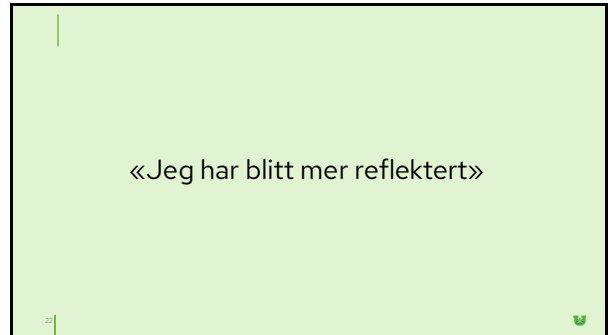
19

20

21

22

24

Følg oss på sosiale medier:

www.kristiansand.kommune.no/tema/usht/sosiale-medier-og-nyhetsbrev/

Kontaktinfo og prosjekter på

www.kristiansand.kommune.no/usht eller

www.utviklingscenter.no/ditt-lokale-usht/agder-vest